

Azərbaycan bədii fikrinin görkəmli siması, şair, rəssam, ictimai xadim Xurşidbanu Natəvanın 180 və 190 illik yubileyi Prezident İlham Əliyevin 2012 və 2022-ci illərdə imzaladığı sərəncamlarla yüksək səviyyədə qeyd olunub. Xan qızı Natəvan Qarabağda ictimai fəaliyyəti ilə dövrünün sayılıb-seçilən, xeyirxah qadınlarından biri kimi tanınıb. Araz çayından Ağcabədiyə çəkilən su arxınının, Bakıdan Şıx kəndinə gedən baş yolun çəkilişi onun adı ilə bağlıdır. O, Şuşaya, eləcə də Malibəyli kəndinə su çəkirmişdi. Şuşanın mərkəzindəki bulaq onun adı ilə "Xan qızı bulağı" adlanır. X.Natəvan ədəbiyyata bağlı olub, şeirlər yazıb, dövrünün tanınmış şairi olub. O həm də təsviri sənətlə məşğul olub, gözəl rəsmlər çəkib, dekorativ tətbiqi sənət sahəsində maraqlı nümunələr ərsəyə gətirib.

lov, Altay Hacıyev, Arif Hüseyinov, Abdulla Ələkbərov, E.Tripolskaya, Həyat Abdullayeva, Ömər Eldarov, Elcan Şamilov, Salhab Məmmədov, Əli İbadullayev, Akif Əsgərov, Natiq Əliyev, İmran Mehdiyev və başqaları öz yaradıcılıqlarında şairin obrazına, onun ədəbi və ictimai fəaliyyətinə həsr edilmiş əsərlər yaratdılar. Bu sənət nümunələri əsasən Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyi, Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi, Azərbaycan Dövlət Rəsm Qalereyası və şəxsi kolleksiyalarda saxlanılır. Monumental heykəltaraşlıq əsərləri isə ölkəmizin və xarici dövlətlərin şəhərlərində ucalır.

Natəvanın ədəbi yaradıcılığı özünün bədii məziyyətləri

ya təqdim edib. Bu zaman bədii şüaranın üzvü olan Ö.Eldarovun diqqətini cəlb edən Xan qızının fotosurətləri sonradan heykəltaraşın şairinin mərmərdən büstünün və tunc, qranitdən monumental heykəlinin yaradılmasına səbəb olmuşdur. Bu heykəli Mirzə İbrahimov Ö.Eldarovun emalatxanasında görmüş, Bakıda qoyulmasına təşəbbüs göstərmişdir. Memarları E.İsmayılov və F.Leontyev olan heykəlin açılışı 1960-cı ildə baş tutmuşdur. Bakının mərkəzində X.Natəvanın milli geyimdə, fikirlərə qərq olmuş, qəmli baxışları ilə yadda qalan duyğulu və bir qədər də qəmli obrazı dairəvi postament üzərində olduqca cəlbedici görünür. Həmçinin Xan qızı Natəvanın 2016-cı ildə Belçikanın Vaterle şəhərində (müəllif İmran Mehdiyev) və 2017-ci ildə Fransanın Evian-le Bən şəhərində (müəlliflər Salhab Məmmədov və Əli İbadullayev) heykəlləri qoyulub Şairinin Ağdamda yerləşən qəbirüstü abidəsinin müəllifi Xalq rəssamı, heykəltaraş Elcan Şamilov olmuşdur.

Xalq rəssamı Mikayıl Abdullayev Xan qızının obrazına iki dəfə müraciət edib. Onun yaratdığı "Xurşidbanu Natəvanın portreti" adlı rəngkarlıq əsəri diqqəti daha çox cəlb edir. Rəssamın "Xeyir-dua" adlı əsəri Üzeyir bəy Hacıbəylinin məktəb illərinə həsr olunub. Kompozisiyanın mərkəzində Hacıbəyilərin qonşusu olmuş şairin obrazı təsvir edilib. Rəssam burada kiçik Üzeyir təhsil almağa yollanarkən X.Natəvanın onu müqəddəs "Qurani-Kərimin" altından keçirərək xeyir-dua verməsini təsvir edib.

Xalq rəssamı Oqtay Sadıqzadə şairin obrazına bir neçə dəfə müraciət edib.

Əslən Şuşadan olan, Xalq rəssamı Altay Hacıyev yaradıcılığında Natəvanın müxtəlif biçimlərdə yadda qalan obrazını yaratdı.

Xalq rəssamı Maral Rəhmanzadə 1985-ci ildə X.Natəvanın əsərlərinə müraciət edərək, şairin ədəbi yaradıcılıq nümunələrinə akvarel texnikasında illüstrasiyalar yaratmışdır.

Xalq rəssamı Tağı Tağıyevin "Xurşidbanu Natəvan", Əməkdar incəsənət xadimi Nəcəfqulu İsmayılovun "Xurşidbanu Natəvan", Xalq rəssamı Arif Hüseyinovun "Qarabağ tarixi" seriyasından "Xurşidbanu Natəvan" portretləri, Xalq rəssamı, heykəltaraş Akif Əsgərovun "X.Natəvan və A.Dümanın Bakıda görüşü" adlı kiçik formalı heykəltaraşlıq əsərləri də özlərinin bədii texniki işlənilmə və estetik məziyyətləri baxımından nəzər-diqqəti cəlb edir.

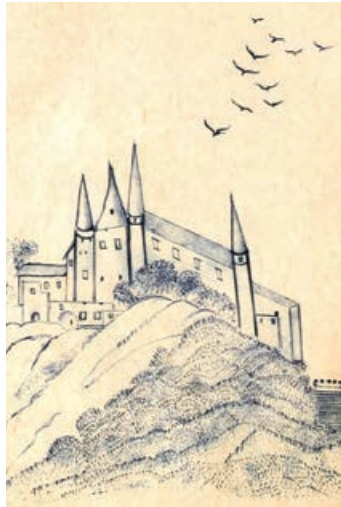
Ötən il Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyində X.Natəvanın 190 illik yubileyi ilə əlaqədar "Tək inci" adlı sərgi təşkil olunmuşdur. Sərgidə Xan qızının rəsmləri və əl işləri, həmçinin rəsamlarımızın ona həsr etdikləri təsviri sənət nümunələri nümayiş etdirilmişdir.

*Əsəd QULİYEV,
Rəssamlar İttifaqının üzvü,
sənətsünas*

Xurşidbanu Natəvan təsviri sənətdə

X.Natəvanın AMEA-nın Əlyazmalar İnstitutunda mühafizə olunan şeirlərindən ibarət albom diqqəti cəlb edir. "Gül dəftəri" adlanan 227 səhifəlik albom 1886-cı ildə hazırlanıb. Albomun cildinin üzərində tirmə rəngli saplarla bir tərəfdə nərgiz, qızılgül və miladi "1886-cı il" tarixi, digər tərəfdə isə kükür, qovaq, şam ağacı və "1304-cü il" hicri tarixi toxunulub. Albomda yasəmən, qorənfil, süsən, lalə gülləri, quşlar, evlər, körpülər təsvir edilib, müxtəlif mənzərə, miniatür və etüdlər yaradılıb. Rəsmlər nazik uclu qara karandaşla icra olunub. X.Natəvan incə rəssam təxəyyülü ilə realist formada naturadan müxtəlif mənzərə rəsmləri çəkib. O, naturadan, yüksək dəqiqliklə obyektin plastik quruluşunun və işıq-kölgə həllinin uğurlu icrasına nail olub. Tiflis mənzərələrindən "Kür qırağı", "Metex qalası", "Narıncı", "Müctəhid bağı", "Şeyx Sənan dağı"nın rəsmləri olduqca təbii və canlı təsvir edilmişdir. Natəvan Qarabağa həsr edilmiş mənzərə rəsmlərini ustalıqla real təsvir metodu ilə çəkmişdir. Şairlər Məmo bəy Məmai və Həsən Yüzbaşıyev Natəvanın rəsm etdiyini "Gül", "Bənövşə", "Qorənfil", "Qönçə" rəsmlərindən ilhamlanaraq ona şeirlər həsr etmişlər.

Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyində X.Natəvanın yüksək zövqlə, zərif dekorativ naxışlarla bəzədilmiş şəxsi əşya və geyimləri saxlanılır. Xan qızı 1858-ci ildə anası və həyat yoldaşı Xasay Usmiyevlə birlikdə məşhur fransız yazıçısı

Aleksandr Düma ilə Bakıda görüşərkən digər hədiyyələrlə yanaşı, öz əli ilə tikdiyi pul kisəsini də yazıçıya bağışlamışdı. Əl işinin incəliyinə və sənətkarlıq xüsusiyyətlərinə heyran qalan A.Düma onu "ən gözəl hədiyyə" adlandırmışdı. A.Düma ilə birgə Azərbaycanda olmuş fransız rəssamı J.P.Moyn Natəvanla görüşlərindən xatirə rəsmi çəkmişdir.

Xurşidbanu şəxsiyyəti, obrazı və yaradıcılığı ilə təsviri sənət nümayəndələrinin diqqətini cəlb etmiş, ona həsr olunmuş bir çox rəsamlıq, qrafika və heykəltaraşlıq əsərləri yaradılmışdır. Azərbaycanın tanınmış rəssamı, qrafika və heykəltaraşlıq ustaları - Heydər Cabbarlı, Mikayıl Abdullayev, Maral Rəhmanzadə, Tağı Tağıyev, Nəcəfqulu İsmayı-

ilə seçilir. O, ağır tale yaşayıb. Şairin həyat yoldaşı və ciyərpərə oğlu dünyadan vaxtsız köçüblər. Oğul dərdi onun ədəbi yaradıcılığında kədərli cığır açıb. Övlad fərağı ilə o, bir çox şeirlər yazıb. X.Natəvan obrazı, onun surətinin təsviri rəsamlarımızın yaradıcılığında məhz bu baxımdan təvəssüm olunub.

Xan qızının təsviri sənətdə ilk dəfə surətini yazıçı, dramaturq Cəfər Cabbarlının qardaşı oğlu, rəssam Heydər Cabbarlı yaratdı. X.Natəvanın Xalq rəssamı, heykəltaraş Ömər Eldarovun yaratdığı heykəlinin ərsəyə gəlməsində Heydər Cabbarlının rolu olub. Belə ki, heykəltaraş bədii şüaranın üzvü olarkən H.Cabbarlı çəkdiyi Xan qızının portreti ilə yanaşı, şairin fotolarını da bədii şüra-